

МЕНТАЛНОСТ И САКРАЛНОСТ II. СТРУКТУРА НА САКРУМА: КУЛТЪТ КЪМ СВЕТА БОГОРОДИЦА В ГРАД САМОКОВ

Константин Рангочев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”

1.0. Град Самоков е уникален град – няма друг град, в който главните престоли на четири от неговите пет църкви да са посветени на Св. Богородица. Ясно е, че всяко от посвещенията, които дават названието на конкретния храм, реализират определени ментални потребности на общността, която е инициирала построяването на храма. Иначе казано – посвещението на главния престол на храма експлицира и конституира особената значимост за конкретната локална общност на представите и вярванията, свързани с избрания светец (като субект) и посветения му храм (като обект) на почитане. По този начин разглежданият процес изявява специфични характеристики на българската православна менталност в Самоков и Самоковско¹.

1.1. Хронологическите рамки на изследването са ограничени от началото на XV в. – до края на XIX в. Важно е да се подчертае, че всички църкви в град Самоков, които са посветени на Св. Богородица, са построени преди времето на Танзимата² от 1839 г.³ Съществена особеност е, че някои от тях вероятно са градени върху основите на стари храмове, патроните на които са се помнели от градските жители, но при по-късни реконструкции са променени – например, предполага се, че преди възстановяването и новото зографисване на *Бельова църква* „Рождество на Пресв. Богородица” през 1866 г., т. е. в периода XV – началото на XIX в., тя е била „Св. Николай, архиеп. Мирликийски, чудотворец”⁴. Освен това значение има и фактът, че митрополитският център Самоков (Семерджиев 1913: 153-182) със своята система от църкви, манастири, метоси и параклиси/оброци, номинирани и посветени на Св. Богородица (т.е. на някой от големите Богородични празници), е играл ролята на своеобразен „еталон” (Рангочев 2006: 265-270) за своята близка околност – селата от Самоковска околия⁵. Важна особеност е, че откриваните закономерности никъде не са явно дефинирани и очевидно изразяват някои специфични дълбинни характеристики на фолклорната менталност в Самоковски етнорегион.

1.2. Днес в град Самоков има пет църкви. „Според преданието, когато турците дошли в Самоков, обърнали всички християнски черкви в джамии, а една от тях – „Св. Тодор” в баня. По-късно, след като видели, че българите са им полезни чрез занаятите си, те почнали да си строят черкви.” (Михайлова Х. Христова 1943: 8) Четири от църквите са посветени на Св. Богородица и са строени преди 1856 г.: *Митрополитска* – „Успение на Пресв. Богородица”, *Бабите* – Девически манастир „Покров на Пресв. Богородица”, *Долна махала* – „Въведение на Пресв. Богородица”, *Бельова църква* – „Рождество на Пресв. Богородица” (по ранни стенописи – „Св. Николай, архиеп. Мирликийски, чудотворец”, но при възстановяването през 1866 г. „Рождество на Пресв. Богородица”). Само гробищната църква е посветена на св. Николай. Има градско предание, че на мястото на днешната градска баня е имало турска баня, която била някогашна черква, обърната в баня от завоевателите османци и била посветена на св. Тодор⁶. В гр. Самоков има две гробища – едното е над гробищната църква „Св. Николай, архиеп. Мирликийски, чудотворец”⁷, която и до днес се отваря само на

погребение или на храмовия ѝ празник (06.12.), и т. нар. *Долното гробище* или гробището на *Ридо*, което е номинирано и като *Рангел*⁸ – т. е. може с голяма вероятност да се предположи, че там е имало оброк/параклис, посветен на св. Архангел Михаил (08.11. – „Събор на св. Архангел Михаил”).

1.3. Според легендарни сведения самоковските храмове са строени преди началото на XVIII век: „В града най-стари са Митрополитската „Успение Пресветия Богородици” и Долномахленската „Въведение Пресветия Богородици”, след тях е строена *Бабите* – „Покров Пресветия Богородици”, и най-после черквата „Св. Никола”, в която опяват мъртвите. Знае се, че Митрополитската черква, или както я нарича населението – „Митрополия”, е строена едновременно с Долномахленската. Предполагат също, че през XVIII век двете черкви не са били изградени за първи път, а възобновени. Митрополитската черква от начало била малка, закрита зад къщите от погледите на минаващите турци, без двор и ограда. През 1758 г. епитропите купили място за двор, заградили го с плет и сложили врата. В 1793 г. почнали да поправят черквата.” (Михайлова Х. Христова 1943: 8-9)

1.4. От гореизложеното е видно, че самоковското сакрално градско пространство е номинирано от четирите големи Богородични празници чрез съответните главни престоли на храмовете („Успение на Пресв. Богородица”, „Рождество на Пресв. Богородица”, „Въведение на Пресв. Богородица” и „Покров на Пресв. Богородица”). От друга страна, т. нар. „град на мъртвите” (несго-polis – т. е. гробищата на града) е номиниран от св. Николай Чудотворец, архиеп. Мирликийски, с вариант св. Архангел Михаил, което също е уникална черта на сакралното пространство на гр. Самоков⁹. От друга страна, връзката на св. Архангел Михаил с култа към мъртвите в българската фолклорна култура е повече от ясен и не е необходимо да бъде доказван¹⁰.

1.5. Всичко това показва, че моделът на сакралното пространство на гр. Самоков е „Св. Богородица – Св. Никола”, като Св. Богородица номинира „нашето пространство”, а св. Никола – „Отвъдното” (Браун 2000: 21-26).

2.0. Текстове/Преданията. Представени са по тяхната собствена хронология, а не по време на запис:

2.1. *Анонимен: Имаше едни жени, те идваха в манастира, преди доста години беше. И те го разправяха това. То преди е имало само една малка, така вкопана в земята църквичка. И така не е било като манастир.*

К. Рангочев: А на кой светия е била посветена?

А.: Не знам. И турците правели много пъти опити да влезнат вътре и да я ограбят. Разправяли, че вътре имало едни големи златни корони. И като почнали българите да се бунтуват, дошли едни други турци тука в Самоков и бея ги пратил да ограбят църквата. А до църквата имало една малка мелничка, такава с камъни, и вечерно време този човек, мелничаря, я заключвал. Те турците много пъти идвали да искат да им отвори църквата, ама той все казал: „Нямам ключ, как да ви отворя?” И този път така казал, ама турците му викали: „Отваряй или ще ти отрежем главата!” И човека се обърнал на изток и почнал да се моли на Света Богородица. И се спуснало едно платно, бяло-сиво между него и турците и покрило цялата църква и него. Турците почнали да мушкат платното със сабите, а то платното ги отхвърляло. Отишли и казали на бея за тази работа. Той дошъл и той мушнало със сабята платното и като го отхвърлило платното, казал: „Дайте да бягаме, защото тука Аллах действа.” И избягали. И отървал се човека. И решили да направят нова църква и

да бъде на „Покров Богородичен”. Така са решили да е църквата. Това е било преди баба Фота да дойде. Тя дошла после, събрала пари, ходила даже при руския император Александър I и той ѝ дал много пари за манастира. И почнали да го правят, ама вече бил отвсякъде с килии заграден, а в средата църквата. И новата църква била построена към 1837 година.”¹¹

2.2. Самоков е освободен от турците на 14 май 1878 г. В самия град не е имало бой. Турски и руски войски се срещнали при Ново село към София и след неуспешен бой турците избягали към Цариград по стария път през Костенец, а русите влезли в града, радостно приети от българите. Преди Освобождението, пазачът на Бельова църква, един турчин, разказвал на жените, как над черквата застанала жена, облечена в бяло. В ръцете си държала златна патерица. Тя забила патерицата върху черквата и от нея почнали да излизат искри злато. После извадила бяло було и го проснала над целия град, та го покрила с него. Турчинът се плашел, а жените разбрали, че християните ще се освободят и Св. Богородица ще запази града без бой. Защото тази жена била Св. Богородица.” (Михайлова Х. Христова 1943: 5-6)

2.3. К. Рангочев: Добре, кажги сега тази история за Света Богородица, дете пазела Самоков?

Х. Гергинова: Сега, ние като деца се разхождахме, аз съм израснала в манастира, баба Мелания и баба Теодосия. Значи те отвън влизаха, не от централната врата както е, а от горе, тя сега е застопорена, не е редовна врата, от там не се влиза. И ние влизахме от там. Със една моя съученичка Пенка Дишова се разхождахме. И сме застанали до нея и тя ни казва, така. А, през време на войната, когато беше големата бомбардировка във София, то от тук се виждаха пламъците, нали, кат гореше София ...

К.Р.: Това 44-а година, януари месец ли?¹²

Х.Г.: Не мога, да, не го знам кога е точно, най-големата бомбардировка, която е била във София, те англичаните май са я правили тая бомбардировка. И тогава на връщане във Райово беха фърлили три бомби. И тя казва: „Аз кога излязах да гледам пламъците във София какво става, виждам целия Самоков е покрит със плаща на Света Богородица и тъй ни запази да не се бомбардира във Самоков.” Това съм го чула от баба Мелания, тя е калугерка от село Шипочан.

К.Р.: Тя коя година почина?

Х.Г.: Не знам. Немам представа коя година. Ако знаеш кога е направен манастира, а, това коя година е направен хотела на манастира, преди да стане хотел почина тя.

К.Р.: Тоест някъде, шейсе и някоя година, сигурно..

Х.Г.: Иво дали се беше родил? Да, да, шейсе и някоя. Но коя е точно, не знам.¹³

Тези наративи от Самоков показват, че култът към Св. Богородица в града е много силен и има здрави корени. В потвърждение на това са и няколко допълнителни факта. В ръкописната история на Бельова църква от Стоян Пешев (Пешев 1912), съхранявана в ГИМ – Самоков, авторът включва кратки летописни бележки за три български манастира. Вероятно желанието му е да придаде точно определен исторически контекст на своята история – акцентира на периода XVII в.– XIX в. Манастирите са: „Троянски манастир „Рождество пр. св. Богородици”, „Батошевската мъж. св. обител „Успение пр. св. Богородици” и „Св. Рилски манастир” храм „Рождества пр. св. Богородици” (Пешев 1912: 128-157). Важното в случая е, че и трите манастира са посветени на Св. Богородица и на двата ѝ най-големи

празника¹⁴. Всичко това показва, че българската православна менталност в Самоков и Самоковско е структурирана и определяна от култа към Св. Богородица. И точно затова през 1919 г. в село Радуил, Самоковска околия, завърналите се войници от фронтовете на Първата световна война изграждат оброк/параクリс на „*Покровителна Богородица*” – т. е. на „Покров на Пресв. Богородица” (01.10.), като знак за благодарност към нея за това, че тя ги е запазила и съхранила живи от ужасите на войната. Днес вече този параクリс е разширен със стаи за спане и наричан от самите радуилци „*Манастирче на „Покровителна Богородица*”¹⁵.

3.0. И така, сакралното пространство на град Самоков е номинирано от Св. Богородица (нашия свят) и Св. Никола (Отвъдния свят, Света на мъртвите). И може с успех да се предположи, че този специфичен за района модел е по всяка вероятност конституиран още по времето на Второто (дори и Първото) българско царство¹⁶.

4.0. Широкомасштабните археологически проучвания и разкопки, които от четири години се осъществяват в местността *Шишманово кале*¹⁷ над гр. Самоков, ръководени от археолога Веселин Хаджиангелов от ГИМ – Самоков и финансирани от Община Самоков, дават съществена информация по разглеждания проблем. По време на разкопките са открити (до сега!) поне три църкви, едната от които е епископска базилика със синтрон¹⁸ в олтара (датирана от Хаджиангелов в периода V-VI в. от Р. Хр.) – т. е. там може би се разкрива и град с крепост, и манастирски комплекс (Хаджиангелов 2006: 18-82). От своя стана, А. Калоянов по фолклорни данни ситуира на *Шишманово кале* голям предхристиянски култов комплекс, останал в народната памет като *Влайчево* – очевидно тази местност е изключително знакова и е натоварена с важна сакрална роля още от първите векове след Р. Хр. (Калоянов 2003: 53-56) Самият той предполага, че в периода на византийското владичество (XI-XII в.) се актуализира и засилва значението и функцията на такива предхристиянски култови центрове, които се пресемантизират от християнска гледна точка, но запазват значението си на важни сакрални средища.

4.1. Ако към това се прибавят данните, че *Бельова църква* поне от XII в. до края на XIX в. е гробищна църква и че вероятно старият ѝ патрон е „Св. Николай, архиеп. Мирликийски, чудотворец”, може да се очертае следното предположение: по-голяма част от църквите на града и крепостта, днес ситуирани в местността *Шишманово кале*, са били номинирани от Св. Богородица, а *Бельова църква* е играла ролята на гробищна църква на крепостта, града, манастира (?). Още повече, че тя се намира на десния бряг на река Искър, а градът и крепостта – на левия. По този начин конституентното изискване на българската фолклорна менталност за пространствена диференциация, при която „Нашият” свят и некрополът на Света на Отвъдното да бъдат разделени от река, е спазено. Потвърждение на това е фактът, че до настоящия момент в района на *Шишманово кале* не е открит некропол, а само няколко гроба в храмовото пространство и пред апсидите на проучените храмове, в които вероятно са погребани свещенослужители и/или представители на тогавашния управляващ елит.

4.2. Кога *Бельова църква* е сменила своя патрон и е била посветена на „Рождество Пресв. Богородици”? Много е вероятно това да е станало относително късно – през първата половина на XIX в. „*През 1856 год. когато пишущий тия редове заотивах на училище, пръсна се слух из града, та че и между жените в нашата улица, тогава наричана „Новата махала”, че се е присънило на една стара монахиня от същия манастир (Девическия манастир „Покров Пресв. Богородици” в гр. Самоков – б. м. – К.Р.) по име*

баба Герасима, че видяла как една красива жена с още по-красиво дете в ръцете си се приближила до нея и ѝ казала: „Да се отвори Бельова църква, да се палят свеци и служи св. литургия, стига е стояла църквата затворена и стига е седела забравена от народа.” Тия думи, майка ми, често приказваше вечер когато седнехме да вечеряме. Жените изтълкували това съновидение в смисъл, че красивата жена е Св. Богородица, а още по-красивото дете И. Христос и в празнични дни захванали да се надпреварват коя по напред да отиде, да отнесе свеци и зехтин за кандилата на Бельова църква. И така, благодарение съновидението на баба Герасима, монахинята, Бельова църква отново биде отворена, отново запосещавана от гражданството и гражданите на от града, па даже и от селяните в селата стоящи близо около града.” (Пешев 1912: 170-171)

5.0. Основна хипотеза: Откритата епископска църква на *Шишманово кале* (вероятно част от голям манастирски комплекс) е била посветена на един от големите Богородични празници. Може да се предположи, че в по-късните векове (X-XIV в.) около крепостта са изградени още храмове, посветени на Св. Богородица, а поне един от тях със сигурност е бил посветен на „Покров на Пресв. Богородица”. Този празник е конституиран през 910 г. и в неговата основа е св. Андрей Юродиви, който е българин. Този факт може би обяснява бързото разпространение на празника по българските земи и в частност, на *Шишманово кале*. След разрушаването на града (крепостта, манастирския комплекс и пр.) в края на XIV в. и появата на „новия” Самоков в началото на XV в. на десния бряг на река Искър, няколко километра по-надолу, местните жители пренасят паметта за Богородичните храмове от *Шишманово кале* в новия град и там ги изграждат в периода XV-XIX век. И през следващите векове Св. Богородица на няколко пъти спасява със своя Покров град Самоков.

БЕЛЕЖКИ

1. Естествено това са само основните направления на процеса – известно е, че православните храмове в българската традиция имат също и допълнителни, по-малки престоли, разполагани в ляво и в дясно от иконостаса/централния кораб, и които често пъти са конституирани десетилетия и дори столетия след основаването на храма. Обикновено тези допълнителни престоли са свързани с актуални за конкретния времеви отрязък проблеми на съответната локална общност: „*Не случайно през съдбовната за града 1837-а година – годината на „втората мория”* (т. е. втората чумна епидемия – К.Р.) – в Митрополитския храм се освещава третият ляв престол – на Св. Харалампий: *Знати ся, кога осветиха храмо на Свети Харалампия у митрополията во церков „Успение Пресветия Богородице”, сене 1837, месец януарий, 25 ден*” (Захариев 1937: 1-2) – вж. Полимирова 2002: 292.

2. От тур. *tanzim* араб. 1. *нареждане, подреждане*, 2. *привеждане ред, устройство, урегулиране* 3. *съставяне (план, протокол и пр.)*. 4. *реформиране, преобразуване*. 5. *настройване (музикален инструмент)*; (Турско-български речник 1962: 544). Общото име на планираните реформи – „танзимат-и хаирийе” (‘благотворни наредби’), дава името на епохата на реформи – Танзимат. Започва с издаването на 03.11.1839 г. от султан Абдул Меджит на т. нар. Гюлхански хатишериф, с който се провъзгласяват право на свобода на религиите, равноправие на поданиците, независимо от тяхното

вероизповедание и пр. В огромната си част провъзгласените права остават само на хартия (Шабанов 1967).

3. „В условията на религиозна дискриминация и асимилация българското население е било принудено само да организира съответните религиозни служби. Косвена информация за мащабите на тази необходимост през първите векове на робството дават някои сведения за църковното строителство през Възраждането. Например, само 8 от съществуващите 28 църкви във Врачанска епархия били построени преди 1830 г., а общият брой на селата в епархията е бил 173. В Пловдивска епархия до началото на XIX век имало само 9 църкви и въпреки че в периода 1830-1860 г. били построени още 150, повече от половината от селата продължавали да бъдат без църкви.” (Найденов 1993: 51-52)

4. „При повторното си изграждане върху основите на стария храм през XV в. и при повторното си изписване към началото на XVI в. Бельова църква изпълнява функциите на гробищен храм на Самоков и има за свой патрон св. Николай Мирликийски.” (Патев, Хаджиангелов 2003: 13 – 15)

5. Границите на Самоковската каза от началото на XVII век до 1878 г., Самоковската околия до 1944 г. и Самоковската община до края на XX век са променливи, но най-общо за целите на изследването включват следните долини на реки: Черни и Бели Искър, Искър до с. Калково (днес на дъното на язовир „Искър”), Палакария, горното течение на Марица (Долнобанското корито) до с. Сестримо. Срв. също: „Тук, извън приетия в първата част географски ареал, останаха населените места от югозападната част на планината, както и някои селища от голямата Самоковска каза, които през втората половина на века (т. е. XVI в. – К.Р.) били обособени в отделна нахия вече в границите на Софийски санджак.” (Ковачев 2002: 194)

6. „По предание знаеха, че някога тази баня била християнска черква „Св. Тодор”, която турците превърнали в свой хамам. Някои намираха по стените изображение на светец, а жените не смееха да се къпят в нея срещу Тодоровден, за да не ги боли глава.” (Михайлова Х. Христова 1943: 16).

7. „Най-късно е строена „Св. Никола”. Тя била осветена на 26 октомври 1861 г.” (Михайлова Х. Христова 1943: 10)

8. Ср. типичните пейоративни изрази от самоковския градски говор като: „Ше се опраши, като идеш при Рангел!”, „То тая болка се лекува само при Рангел”, „На д-р <...> пациентите му са горе при Рангел” и др.

9. За сравнение: от днешните тридесет и два софийски храма само шест са посветени на Св. Богородица и те са извън пределите на гр. София от преди 1878 г.

10. Съботата преди Архангеловден се прави една от най-големите задушници през годината, св. Архангел Михаил е наричан *вадидушник*, той е психопомп – отнема душата на починалия и я завежда на Оня свят и пр. (Маринов 1984: 88-89; Стойнев 1994: 15).

11. Зап. К. Рангочев на 18.09.2005 г. в гр. Самоков. Разказвачът пожела да остане анонимен.

12. Вероятно става дума или за голямата бомбардировка над София, извършена от 15 въздушна армия на САЩ на 10.01.1944 г., когато са убити 750 души, или за другата голяма бомбардировка над София на 30.03.1944 г., когато са убити 139 души.

13. Зап. К. Рангочев на 10.09.2005 г. в гр. Самоков от Христина Иванова Гергинова, р. 1936 г. в гр. Самоков, обр. 11 кл., майка – от гр. Дупница, от род „Стара Русия” –

дядото е русофил и пчелар, имал кръчма „Стара Русия” в с. Сапарева баня, Дупнишка околия и от там дошъл родовият прякор.

14. „В Самоков през Възраждането имало няколко метоха – на Рилския, Зографския, Хилендарския и Иверския манастири, и един наречен „Божигробски” (навярно на някой манастир от Йерусалим).” (Темелски 2000: 190) Освен Рилския и „Божигробския”, останалите манастири са Атонски – т.е. от Света гора Атон, която е наричана и „Градината на Света Богородица.” – „Според преданието Св. Богородица и евангелист Йоан, пътувайки на кораб за Кипър, са били застигнати от свирепа морска буря. Принудени да потърсят спасение на брега, те акостирали на Атон близо до мястото, където ще бъде издигнат по-късно Иверският манастир. Богородица, възхищавайки се от прелестите на природата (и днес всеки, който е посетил Света Гора, не може да не се омайва от красотите на тукашните планини и гори!), като благодарила за спасението, се обърнала с молба към Иисус да ѝ отреди в дар Атонския полуостров. От небето се чул глас: „Нека това място бъде твоя градина, убежище за всички, които търсят мъдрост.” (Попов 2002)

15. Архив на Асоциация „Онгъл” – Радуил I, с. 35.

16. За подобно изследване, но с различни пространствени и темпорални рамки, вж. Ткаченко 2000: 32-45.

17. *Шишманово кале* се намира на около 3 км над гр. Самоков в югозападна посока до с. Доспей и се ситиура на северозападния склон на Лъкатишка Рила до водослива на реките Бели и Черни Искър. На това място се събират и разделят няколко пътя, които осъществяват комуникацията между Тракийската низина и долините на реките Места, Струма и Вардар. Освен това, този кръстопът, който е охраняван от няколко крепости – *Шишманово кале*, *Петрова църква*, *Продановско кале*, *Белчинско кале*, е и входът за най-големия проход през Рила планина – *Демир капия* (Моллов, 2001: 241-247). Този проход върви по долината на река Бели Искър и осъществява връзките между Самоковската котловина и долината на река Бяла Места. А във високите части на Рила има разклонения към днешните Дупница, Рилския манастир (долината на река Рилска) и Кочериново, Благоевград и пр. (Рангочев, 1999: 97-100)

18. Синтрон (греч. Συμβρόνον – ‘съпрестолие’). Пейка за духовенството, изградена до главната апсида на храма. В раннохристиянски времена (до IV в.) в центъра на апсидата на храма поставяли кресло/трон за епископа, а по-късно добавяли и пейки за презвитерите. След IV в. креслото на епископа и синтронът стават каменни.

Вж. <http://www.patriarchia.ru/db/text/142169.html>.

В съчиненията на св. Симеон Солунски синтронът се асоциира с Възнесението Христово.

Вж. <http://www.krotov.info/history/08/demus/demus01.html#b13>, бел. 13.

ЛИТЕРАТУРА

Браун 2000: Браун, П. Култът към светците. С.

Захариев 1937: Захариев, П. Една хронология на Самоков. – Самоков, 143/23.10.1937 г., 1-2.

Калоянов 2003: Калоянов, А. Старобългарските шамани. Религиозен опит и социални функции (VIII-XII в.). С.

- Ковачев 2002:** Ковачев, Р. Новопостъпили османотурски описи като извор за селищната система, населението и административното деление на Родопите (втората половина на XVI в.). II част. – *Rhodorica*, 1-2, 191-212.
- Маринов 1984:** Маринов, Д. Избрани произведения. Т. 2. С.
- Михайлова Х. Христова 1943:** Михайлова Х. Христова Е. Етнографско проучване на гр. Самоков. Дипломна работа. СУ „Св. Кл. Охридски“.
- Моллов 2001:** Моллов, Т. „Демир капия“ („Железни врата“) – произход и място в пространствения модел на българския коледен цикъл. – В: Год. на Асоц. „Онгъл“. Т. 2. „Култ и обредност“. С.
- Найденев 1993:** Найденев, Н. Феодализъм и патриархалност. По материали от българските земи XV-XIX век. С.
- Патев, Хаджиангелов 2003:** Патев, И., В. Хаджиангелов. Бельова църква Рождество прсты Богородицы. Сты Симеон Самоковски. С.
- Пешев 1912:** Пешев С. История на Бельова църква (храм) „Рождества Пресв. Богородици“. Самоков. Ръкопис, съхранява се в ГИМ – Самоков, НА, No. 13, а. е. 1.
- Полимирова 2002:** Полимирова, М. За някои аспекти на култа към Св. Харалампий в Самоковско. – В: Год. на Соф. университет „Св. Кл. Охридски“, Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“. Т. 91 (10), 2001, 289-295.
- Попов 2005:** Попов, Ч. Атон – република на духа. – Интернет източник: <http://www.pravoslavieto.com/manastiri/aton/index.htm#>
- Рангочев 1999:** Рангочев, К. Етюди за културната комуникация в Родопите II. Северозападни Родопи – Рила. – *Анали*, 1-4, 97-100.
- Рангочев 2006:** Светци – патрони на църкви в Самоковско. – В: Год. на Соф. университет „Св. Кл. Охридски“, Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“. Т. 94 (13), 2004, 265-270.
- Семерджиев 1913:** Семерджиев Х. Самоковъ и околността му. С. (Фототип. изд. 1984 г.)
- Стойнев 1994:** Българска митология. Енциклопедичен речник. С.
- Темелски 2000:** Темелски, Х. Самоков през Възраждането. С.
- Ткаченко 2000:** Ткаченко, В. Посвещения главных престолов храмов на северо-востоке Подмосковья в XIV – начале XX в. – *Этнографическое обозрение*, 4, 32-45.
- Хаджиангелов 2006:** Хаджиангелов, В. Ново раннохристиянско селище край Самоков. – В: Готите. Съвременни измерения на готското културно-историческо наследство в България. С. 78-82.
- Шабанов 1967:** Шабанов, Ф. Государственный строй и правовая система Турции в период танзимата. Баку.
- Турско-български речник 1962:** Турско-български речник. Ст. Романски и кол. С. <http://www.patriarchia.ru/db/text/142169.html>
<http://www.krotov.info/history/08/demus/demus01.html#b13>

**MENTALITY AND SACRALITY II. STRUCTURE OF THE SACRUM:
THE CULT TO ST. MOTHER OF GOD IN SAMOKOV TOWN**

Konstantin Rangochev

‘Ongal’ Association of Anthropology, Ethnology and Folklore Studies

Abstract

The article presents the cult to St. Mother of God in Samokov which is unique for the Bulgarian ethnic territory. There are examined the main thrones of the Samokov churches (most of them built before the beginning of XIX century) and through them it brings out the model of the sacral space of Samokov – it constitutes of “St. Mother of God – St. Nikola” as St. Mother of God nominate “our space” and St. Nikola – “the beyond”. The terrain records display the role of St. Mother of God for the saving of town in different crisis moments. It is expressed the hypothesis that the discovered Episcopal church in Shishman stronghold over Samokov town is devoted to one of the major Virgin Mary’s feasts. It is also supposed that in later centuries (X-XIV century) around the stronghold are built more churches which are devoted to St. Mother of God. After the destroying of the town (the stronghold, the monastery complex etc.) in the end of XIV century and the appearance of the “new” Samokov in the beginning of XV century on the right riverside of Iskur several kilometers down, the natives carry the memory about Virgin Mary’s churches of Shishman stronghold in the new town and they built it up there in the period of XV-XIX century.